

RAPPORT fra FNs Habitat-dag 2000

Seminar 2. oktober

HABITAT Norge
Oslo 2001

FORORD

Datoen 2. oktober er erklært som FNs internasjonale Habitat-dag. Habitat Norge i samarbeid med Kommunal- og regionaldepartementet inviterte i den sammenheng til et halvdagsseminar for å sette Habitat-spørsmål på dagsordenen. Fra FNs side var den internasjonale Habitat-dagen 2000 primært viet kvinner og deres rolle i by- og boligpolitikken. Habitat Norge ville bruke dagen til

å få en kort presentasjon av de strategier og programmer som Norge tar del i, som har med bolig, bypolitikk og bistand å gjøre
å se særskilt på kvinners rolle bolig- og bypolitikk i Norge og i utviklingsland
å presentere noen norske tilnærminger til boligforsyning, beboermobilisering og deltakerdemokrati og diskutere relevansen av disse tilnærmingene i bistandsarbeid

Oslo, i mars 2001
Styret i Habitat Norge

Program

Møteleder: Ivar Andreas Høivik, styremedlem i Habitat Norge

Åpning. kort om Habitat-dagen og hensikten med seminaret
ved May Sommerfelt, styremedlem i Habitat Norge
Istanbul + 5, ved **Per Nygaard, Kommunal- og regionaldepartementet**
Cities' Alliance ved **Arman Aardal, Utenriksdepartementet**

Norsk kunnskap og erfaringer og hva gjøres internasjonalt:

Women in Urban Governance", ved Øystein Haugen, Norske Kommuners Sentralforbund

Lunsjpause

Hva gjøres nasjonalt?

Bærekraftige lokalsamfunn, ved Lokal Agenda 21 sekretariatet
ved Kristi Ringard, Miljøverndepartementet
Det deltagende demokrati, ved Asle Moltumyr, Miljøverndepartementet
Bærekraftig byggeskikk. Ved Erlend Løvstakken, Statens byggeskikkutvalg / Husbanken

Norsk kunnskap og erfaringer i et internasjonalt perspektiv

Boligpolitikk i et bistandsperspektiv, ved Tore Kjøsterud, Kommunal- og regionaldepartementet
Eiendomsrett og økonomisk utvikling, ved Helge Onsrud, Statens kartverk
Sustainable Heritage Cities. **Nordic World Heritage Office ved Kris Endresen**

Strategier og programmer for Norges internasjonale arbeid.

Kommentarer ved deltakere fra UD og NORAD

Kommentar og avslutning ved styreleder Øivind Nordlie, Habitat Norge

Seminarer ble holdt i regjeringskvartalet, R5, Akersgata 59 i Oslo.

May Sommerfelt, styremedlem i Habitat Norge og leder av internasjonalt kontor i NBBL

ønsket velkommen til seminaret på vegne av HABITAT Norge og Kommunal- og arbeidsdepartementet. Hun benyttet anledningen til å minne om at Habitat Norge har eksistert i over 10 år og har stått ansvarlig for en rekke fagmøter, seminarer og bl.a. utgitt rapportene "Women in Shelter development" og "Boliger og bistand. Utvikling av boligkunnskap mellom Norge og andre land" [1] Hun pekte videre på at Habitat Norge i 1998 skiftet tilknytning fra NIF's u-landsgruppe til å bli en avdeling av Norsk Forening for Bolig og Byplanlegging. Hun minnet om at hovedmålsettingen for Habitat Norge fortsatt er å sette verdens bosettingsproblemer på dagsorden i norsk bistand og pekte på at Norge har forpliktet seg gjennom statsråd Berges tale på Habitat-konferansen i Istanbul i 1996 og gjennom undertegning av Habitat-deklarasjonen. Statsråd Berge sa i plenum på Istanbul-konferansen bl. a.:

" - - Vi må endre de industrialiserte landenes ikke-bærekraftige bruk av ressurser og vi må endre våre forbuks- og produksjonsmønstre. Vi må redusere vår overdrevne sløsing med energi, vann og andre ressurser og øke innsatsen for å oppnå en mer bærekraftig utvikling."

Til slutt i innlegget nevnte Berge behovet for internasjonalt samarbeid og bistand, og sa:

"For å oppfylle målene i Habitat-handlingsplanen kreves økt finansiell bistand til programmer for utvikling av boliger og boligområder. Her er vi rede til å yte vår del. - -"

Spørsmålet er bl.a. om norsk bistand har tatt Berges tale på alvor og fulgt opp de forpliktelser som ligger i talen og de forpliktelser som ligger i undertegning av Habitat-deklarasjonen fra Istanbul-konferansen [2].

1: Presentasjon av strategier og programmer som Norge tar del i på feltet bolig og bistand

Per Nygaard, ansvarlig for Kommunal- og Regionaldepartementets Habitat-arbeid

Vi forbereder oss nå til konferansen Istanbul +5 , som markerer at det er fem år siden Habitat II-konferansen i Istanbul. Da er det relevant å spørre hva en har oppnådd i mellomtiden og hvordan situasjonen har endret seg. Temaene på denne Habitat-konferansen berører en rekke temaer, det norske fokuset har vært på oppfølging av miljøutfordringene i bolig- og byggsektoren. Vi vil lage en landrapport om dette og om utviklingen i norsk boligpolitikk siden 1996. Det har vært holdt forberedende møte til Istanbul +5 i mai 2000 og det skal være et nytt i februar 2001. Istanbul +5-konferansen, som er en spesial-sesjon i FNs Generalforsamling, skal være i juni 2002. Det foreligger et utkast til en *Declaration on Human Settlements in the 21 Century* som ventelig vil bli sluttokumentet fra spesialsesjonen. Som en oppsummering kan en si at det nok ikke er gjort så mye for verdens fattige, men Habitat som tema er blitt klart tydeligere. I dette bildet må vi også legge inn at Habitat-sekretariatet i Nairobi - United Nations Centre for Human Settlements (UNCHS, eller kort: Habitat) - har hatt store problemer. Det er nå revitalisert, bl a ved hjelp av norske ressurser. Vi har ikke bidratt med så mye penger, men med faglig bistand. UNCHS har nå fått en ny direktør, Anna Thibaijuka fra Tanzania, som forøvrig også har gjestet Norge. I Nairobi jobber de nå med to globale temaer:

- 1) *Secure Tenure* som blant annet dreier seg om å sikre eiendomsforhold
- 2) *Good Urban Governance*

Disse temaene gjenfinnes også i samarbeid som Verdensbanken har etablert, kalt *Cities Alliance*; en alliansen hvor også Norge er med.

Arman Aardal, Utenriksdepartementet:

Ideen om et *Cities Alliance* ble lansert i Berlin i 1999. Bakgrunnen var en erkjennelse av at innsatsen i forbindelse med urbanisering ikke har vært tilstrekkelig, og at mye av bistanden var uten effekt for de urbane fattige. En ønsket å rette fokuset mot de nær 100 millioner slumbeboere som finnes rundt i verden. Ideen er å etablere et internasjonalt samarbeid med fokus på de fattigste i byene. Det synes klart at befolkningsveksten i det 21. århundret vil skje i u-landenes byer. Det er beregnet at det kommer til å finnes 21 megabyer i 2015. (Megabyer vil si byer med mer enn 10 millioner innbyggere).

Situasjonen i byene er den største utfordringen verden står overfor. *Slum-upgrading* er et viktig tiltak, men ikke det eneste. En er også vært opptatt av rettighetsspørsmål, blant annet kvinners rett til å eie og leie land og bolig. Alliansen har en god beskytter i Nelson Mandela. Han ønsker å være en frontkjemper i disse spørsmålene, ikke bare gallionsfigur.

I departementet her i Norge er en nå godt i gang med arbeidet med *Cities Alliance*, og er i dialog med de tunge aktørene på området, blant annet er statssekretær Sigrun Møgedal opptatt av dette. *Cities Alliance* - sekretariatet i Washington D.C. har laget en brosjyre, og det finnes en hjemmeside www.citiesalliance.org. Det anbefales også å se på §§ 134-138 i "*We, the peoples*", Kofi Annans FNs erklæring for år 2000, se www.un.org/News/ossq/sq/index.html.

.. her hadde det vært fint med noen bilder av aktuelle publikasjoner/brosjyrer etc. fra "det offisielle Norge"-eventuelt med en slum-by bak

2: Kvinners rolle bolig- og bypolitikk i Norge og i utviklingsland

Øystein Haugen fra Kommunenes Sentralforbund:

Women in Urban Governance

Organiseringen av offentlig forvaltning og ikke minst lokalforvaltning har hatt stor betydning for å bedre likestillingen i Norge. Erfaringene fra lokalforvaltningen i Norge er oppsummert i heftet "*Increasing women's participation in local government*" utgitt av Kommunenes Sentralforbund (KS) og NORAD i fellesskap i desember 1997.

De viktigste argumentene for likestilling som har vært fremført i Norge er det demokratiske aspektet. Dette følger av at kvinner utgjør ca. 50 pst. av befolkningen, og utgjør dermed en stor og viktig ressurs i samfunnet. Denne må vi gjøre bruk av. I tillegg kommer at kvinner til dels har andre erfaringer enn menn og derfor prioriterer annerledes.

Det kan legges to ulike hovedstrategier til grunn for likestillingsarbeidet i Norge: vi har vi gått fra en situasjon med stor vekt på særskilte tiltak, over til en integrering av likestillings-aspektet i all relevant virksomhet (mainstreaming). Hvilken strategi som er best egnet til enhver tid, vil være situasjonsbetinget. Viktig for utviklingen har vært internasjonale deklarasjoner og konvensjoner, noe som viser at denne typen forsøk på internasjonal forståelse kan ha praktisk betydning. Den nasjonale lovgivningen har selvsagt også spilt en vesentlig rolle for utviklingen i Norge – men i Norge er det fortsatt slik at kvinner utgjør et mindretall i ledende posisjoner i kommunesektoren, selv om det har vært bedring de senere årene.

En vellykket likestillingspolitikk krever at tiltak innenfor tre viktige samfunnsområder sees i sammenheng: deltakelse og innflytelse i partipolitisk arbeid
deltakelse i yrkeslivet
deltakelse i samfunnslivet som individer og gjennom frivillige organisasjoner.

KS erfaringer innen forvaltningsutvikling i landene i sør er at det er vanskelig å finne grunnlag for rene likestillingsprosjekter, dersom mottaker skal prioritere innsatsområdene i utviklingssamarbeidet. Innenfor rammen av samarbeidet med søsterorganisasjonen *South African Local Government Association* er det imidlertid definert et delprosjekt med sikte på å styrke bevisstheten rundt likestilling i lokalforvaltningen i landet, og aktivt arbeide mot en mer likeverdig deltakelse i lokalsamfunnet. Det har, i forbindelse med dette prosjektet, vært en grundig diskusjon om valg av strategi (se de tre punktene ovenfor). Situasjonen i landet er fortsatt krevende og særskilte tiltak kan være nødvendige. Samtidig må likestillingsaspektet stadig søkes integrert i de øvrige aktivitetene i lokalsamfunnet dersom en skal styrke en kvinnes rolle i den generelle utviklingen.

Se også KS' internet-side : www.ks.no

3: Norske tilnærminger til boligforsyning, beboermobilisering og deltakerdemokrati – relevant i bistandsarbeid?

Tore Kiøsterud, Kommunal- og regionaldepartementet:
Boligpolitikk i Norge og i internasjonalt bistandsarbeid

Kiøsterud er tidligere bistandsarbeider og for tiden spesialrådgiver i departementet på boligspørsmål. Han er opptatt av at fagmiljøet i Norge bør bidra bredt til den nasjonale rapporten som Norge skal lage i forbindelse med oppfølgingen av forpliktelsene i Rio.

Det er påfallende at de aller fleste bistandsprosjekter som Norge er involvert i innen boligsektoren, er i regi av boligkooperasjonen. Vi bør være flinkere til å lære av disse og vi bør absolutt ha en kritisk vurdering av det vi kaller "den norske boligmodellen" [3]. Noe av det vi har lært fra Norge er at lokalperspektivet er viktig for å forstå utfordringer på boligsektoren. For eksempel er boligproblemene i Oslo av en annen karakter enn alle andre steder i landet. Når det gjelder bistand har NORAD har vært tilstede innenfor spesifikke sektorer og særlig på landsbygda. Nå er det (desverre) slik at svært mye vekst i U-landene skjer i byene. Her er det mange utfordringer. Vi må sette et lokalsamfunnsperspektiv på fattigdom, levekår, boligpolitikk og bistand.

Vi har noen eksempler på boligrelaterte prosjekter i vårt bilaterale bistandssamarbeid. En lærdom er at vi nok bør konsentrere vår innsats om spesifikke prosjekter. I denne sammenheng må boligkooperasjonsprosjektet i Sør-Afrika nevnes. Det er viktig å følge opp erfaringene herifra.

Når det gjelder boligpolitiske prosjekter i multilateralt bistandssamarbeid skjer dette gjennom FNs Habitat-arbeid og aktiv deltakelse i UNGASS. Et eksempel på dette er prosjektet om *Housing Law in the Nordic Countries* og prosjektet med *Urban Shelter*.

Helge Onsrud, seniorrådgiver i Statens kartverk:
Land-registrering

Det å sikre rett til bolig og eiendom er viktige vilkår for sosial og økonomisk utvikling. Bare 25 land i verden har ordnede forhold på dette feltet og operative eiendomsregistre. Det hevdes fra flere hold at bistand til bred fordeling av sikrede rettigheter til bolig, jord, og annen fast eiendom trolig er å foretrekke framfor generelle makroøkonomisk bistand, når hensikten er å få til økonomisk og sosial utvikling. Jeg vil i denne sammenheng nevne at både Habitat og Kommisjonen for bærekraftig utvikling har satt *access to land and security of tenure* øverst på sine arbeidsprogrammer. Utviklingseffekten av å satse på fordeling og sikring av eiendomsrettigheter er også understreket i en nylig utkommet bok skrevet av peruaneren Hernando de Soto, "The Mystery of Capital". De Soto hevder med støtte i omfattende undersøkelser at en hovedårsak til den økonomiske suksessen i vest er hvordan de utviklede landene har ordnet seg på eiendomsområdet, som gir trygghet for egne investeringer, og som tillater at verdier i fast eiendom kan omsettes til rørlig kapital.

Systemet vi har her i Norge er utviklet over flere hundre år. Statens Kartverk har den erfaringen at en ikke bare kan eksportere vårt system til land som mangler system. En er nødt til å tilpasses forholdene lokalt og til de historiske forutsetningene i landet. Statens kartverk er rådgiver overfor UD og Norad på dette

fagfeltet. Som et eksempel på betydningen av lokale forhold kan nevnes at i deler av Russland og til dels i store områder lenger øst, var privat eiendomsrett ukjent også før kommunistperioden, og i Afrika er tradisjonelle rettigheter til jord ofte knyttet til stammen, landsbyen eller familien, ikke til enkeltindivider.

Fagfeltet omtale internasjonalt ofte som *Land Administration*. Det omfatter mer enn systemer for registrering og lovgivning. En må også drive aktivt med institusjonsbygging. Norges bidrag på dette feltet har totalt sett vært liten, det har begrenset seg til noen få prosjekter. Det er også få fagfolk på dette temaet, og vi som er aktive har først og fremst arbeidet for å få til pragmatiske løsninger. Vi viser forøvrig til Habitat's satsing på dette området gjennom *The Global Campaign for Secure Tenure*. Mer informasjon om kampanjen finnes på Habitat's hjemmeside.

For øvrig inviterte han på vegne av Jordskifte kandidatforeningen Habitat Norge til samarbeid om å lansere kampanjen i Norge.

Kris Endresen fra Nordic World Heritage Office: Prosjektet "Sustainable Historic Cities?" - bærekraftige urbane utfordringer

Konvensjonen om vern av verdens kultur- og naturarv ble vedtatt ved UNESCO i 1972. Konvensjonen bygger på to prinsipper::
et medlemsland som har tiltrådt konvensjonen plikter selv å sikre vern av de delene av verdensarven som befinner seg på dets territorium, og å gjøre sitt ytterste for å klare dette innenfor rammen av egne ressurser.

alle land som har tiltrådt konvensjonen erkjenner at det internasjonale samfunn har plikt til å samarbeide for å sikre bevaring av en arv som alle har del i.

Norge har 4 slike eiendommer, Bryggen i Bergen, Bergstaden Røros, hellerisninger i Alta og Urnes stavkirke. Konvensjonen for verdens kultur- og naturarv må kunne betegnes som en av UNESCOs suksesshistorier i og med at 160 land til nå har ratifisert konvensjonen, at ca. 640 eiendommer er innskrevet på verdensarvlisten og at presset er stort fra mange stater for å øke deres andel eiendommer på verdensarvlisten.

Da Brundtland-kommisjonen la frem sitt arbeid i 1987, så begrepet bærekraftig utvikling dagens lys og det ble etablert en vilje et bredere samfunnsengasjement. Dette har gjenspeilet seg ved FN's andre bosettingskonferanse, Habitat II i 1996, ved temaet om *bærekraftig by- og tettstedsutvikling*. Dette kom som et tilleggstema til det mer tradisjonelle, *egnet bolig for alle*.

Da Nordic World Heritage Office ble etablert ble vi invitert til å delta i et prosjekt som omhandlet den urbane utfordring gjennom et samarbeidsprosjekt mellom Verdensbanken og UNESCO. Prosjektet hadde som mål å formulere retningslinjer for forvaltning av historiske byer under tittelen "*Urban Design Guidelines*". NWHO fikk i denne sammenheng den spesielle oppgaven å utvikle en modell for case studies og konsekvensanalyser. Vi etablerte et prosjekt med *den historiske by* som tema; den offentlige forvaltning som målgruppe og Baltikum-Norden som modellområde. Problemstillingen omfattet spenningsfeltet mellom vern og utvikling. Prosjektet er kalt *Sustainable Historic Cities?* [4] Det er gjennomført 4 casestudier i Tallinn i Estland, Riga i Latvia, Visby i Sverige og Ålesund i Norge - alle byer som er innskrevet på Verdensarvlisten.

Vi etablerte en arbeidsgruppe bestående av høytstående offentlige tjenestemenn fra stats og kommunenivå fra alle landene. Vi møtte tidlig spørsmålet om det fantes en nordisk modell for planlegging som kunne anvendes i Baltikum? Svaret var *nei* dersom en mente en statisk modell for maktfordeling og beslutninger. Svaret var *ja* dersom en tenkte på de nordiske landenes tradisjon for reformer. En nordisk modell kan således relateres til evnen til å justere forvaltningen i takt med endrede forutsetninger, en modell preget av demokrati, pragmatikk, tillit samt vilje til partnerskap og forhandlinger. En slik prosessorientert og dynamisk modell ble lagt til grunn for prosjektet. Ideen var, med spesiell adresse til deltagerne fra de tidligere østblokklandene, å etablere prosesser basert på dialog og prøving og feiling - i kombinasjon med analyse av ulike og komplekse fenomener. Prosjektet ble støttet av UD, som ledd i demokratiutvikling i Øst-Europa.

En av prosjektets erfaringer er at vi ennå har et stykke igjen før vi kan argumentere presist for en bærekraftig byutvikling. Mangel på presisjon vil kunne undergrave den beste vilje, det være seg bærekraft eller bevaring. Vi håper at prosjektet vil være et nyttig bidrag til en nødvendig debatt om vern og utvikling, om bærekraft og om gleden og nytten av våre historiske byer.

-

Kristi Ringard, Miljøverndepartementet [5]:
Bærekraftige lokalsamfunn "på norsk"

Bærekraftige lokalsamfunn er noe som må gro fram lokalt; det dreier seg om beboere i samspill med hverandre, kommunen, organisasjoner og næringsliv i området. I Lokal Agenda 21 er en opptatt av partnerskap basert på dialog og tillit mellom partene og vilje til å ta et ansvar for å dreie samfunnsutviklingen i bærekraftig retning. Det er derfor viktig at kommunene evner å legge til rette for at lokalt engasjement kan utløse praktisk og konkret handling som ivaretar miljøet. Det Staten kan gjøre i forhold til bærekraftige lokalsamfunn er å stimulere lokale prosesser, lytte til erfaringer og lokale aktørers opplevelse av hindringer, og innrette virkemidler slik at de fremmer gode lokale løsninger.

MD har lang tradisjon for å stimulere lokalsamfunnsutvikling: Nærmiljøforsøkene, SAM-prosjektet, Miljøbyprogrammet, og ikke minst prosjektet Bærekraftige lokalsamfunn.

I perioden 1997 – 2001 har MD en særskilt satsing i forhold til Agenda 21, kap 28 om lokal Agenda 21. Målet er å stimulere det engasjementet kommune-Norge har vist etter Rio. Det nye ved lokal Agenda 21 kan oppsummeres ved følgende stikkord:
kretsløp og globalt perspektiv
langsiktighet
medvirkning og åpenhet i beslutningsprosessene
verdispørsmål og internasjonal solidaritet
retning og helhet i sektorpolitikken

LA 21 er kanskje den mest vellykkede oppfølgingen etter Rio. Det er prosesser i gang i mer enn 2000 lokalsamfunn rundt om i verden. Kommunene i Norge var med i forkant av Rio, og ikke minst var de til stede i Fredrikstad i februar 1998 [6]. Herfra stammer Fredrikstaderklæringen [7]. Nå har ca 230 kommuner sluttet seg til denne. Vi ser også at miljøbyene grep mulighetene som LA21 representerer i lokalt endringsarbeid. Visjonen for MDs arbeid lyder slik:

Samfunnsdebatten i Norge skal ved inngangen til et nytt årtusen preges av utfordringene fra Rio. Lokale mobiliseringsprosesser utgjør drivkraften i arbeidet for en bærekraftig utvikling (jfr. publikasjonen T/1278)

Det jobbes i fire retninger:

- Integrering av LA 21 i miljøforvaltningen

- Samhandle med andre departementer med utgangspunkt ut utfordringene i LA21

- Utvikling og tilrettelegging av Regionale knutepunkter (avtale med KS og

Sametinget)

- Gjøre informasjon, kunnskap og gode eksempler lett tilgjengelig – (Samarbeider med Stiftelsen Idebanken, Miljøheimvernet, GRIP senter, ProSus.

Erfaringene fra LA21 arbeidet i Norge skal oppsummeres på en nasjonal konferanse, SYNERGI-21 i Stavanger, 17-19 oktober 2001. Dette vil være en milepæl i forhold til Norges utkvittering i forbindelse med RIO +10. For mer informasjon vises til www.agenda21.no og www.07-06-05.no. Materiell om LA21 kan bestilles fra SFT, tlf 22 57 45 00, www.sft.no/bestilling.html.

-

Asle Moltumyr, rådgiver i planlovutvalgets sekretariat, Miljøverndepartementet:
Kommuneplanlegging og det deltagende demokrati

Moltumyr er knyttet til sekretariatet for Planlovutvalget. (Utvalg som utreder forslag til revisjon av plan og bygningsloven (PBL) med hensyn til arealplanlegging.

Vi har to former for deltagende demokrati og to måter å drive kommuneplanlegging på: et representativt og et deltagende demokrati, og vi kan bedrive kommuneplanlegging ut fra en instrumentell tilnærming og ut fra en kommunikativ tradisjon. Instrumentell planlegging har størst tradisjon i Norge. Problemet med denne tilnærmingen er at den gir lite rom for læring. Skal vi ha adferdsendring – for eksempel i retning av mer bærekraftig utvikling, må vi selv delta i diskusjoner om hvordan vi vil at vårt lokalsamfunn skal være i framtiden. Kommunikativ planlegging tar dette på alvor og er basert på at beslutningstakerne møter folk der de er og at adferd endres gjennom erkjennelse.

-

Vi har tradisjonelt knyttet det deltakende demokratiet til lokalforvaltningen og kommunene, selv om rollen som administrator og forvalter har vært mer framtrepende enn rollen som innovatør og utvikler. Dette til tross for at denne rollen er nedfelt i plan- og bygningsloven (PBL). I revisjonen av PBL tar en blant annet sikte på å styrke innovatør-rollen. Da vil kommunikative, dialog- og medvirkningsbaserte planleggingen bli sentral.

Deltakerdemokratiet består blant annet i retten til å engasjere seg. I dag blir denne retten ikke stimulert tilstrekkelig og ofte blir medvirkningen som ligger i plan- og bygningslovens bestemmelser tolket på "minimumsnivå" – det begrenser seg til passiv høring.

Vi har i Norge erfaringer med forsøksordninger hvor kommunene systematisk styrker sin innovatør-rolle i tett samråd med innbyggerne. Blant annet har en gjennom "Sam-programmet" arbeidet med å formalisere en møteplass mellom kommunen og det organiserte lokalsamfunnet. Et sentralt spørsmål er hvordan kommunen kan samordne sin innsats.

Planlovutvalget vil arbeide videre med dette og avlevere sin første delinnstilling i januar 2001.

-

Erlend Løvstakken, prosjektleder i Husbanken:

Bærekraftig byggeskikk

Prosjektet "Bærekraftig byggeskikk" har i hovedsak vært et kunnskapsorientert prosjekt.

Prosjektet ble satt i gang av Statens byggeskikkutvalg i 1997 og er ført videre av Husbanken og Norske Arkitekters Landsforbund ved Arkitekter for Bærekraftig Utvikling (NABU). Oppgaven har vært å utlede hvordan en kan knytte byggeskikkbegrepet til begrepet bærekraftig samfunn. Prosjektet har arbeidet med å få fram en oversiktlig systematikk i fagfeltet og et felles rammeverk for hvordan en kan forstå problemene knyttet til byggeskikk og bærekraft.

I prosjektet ser vi bærekraftig byggeskikk som en måte å forme omgivelsene på som åpner for et samspill mellom de fysiske forutsetningene knyttet til *stedet*, de sosiale aspektene og de ressursmessige forholdene. Innenfor begrepet bærekraft finnes en mengde resultatindikatorer, men de fleste er/ har vært teknisk/fysisk orientert og mangler det sosiale og kulturelle aspektet. I vårt prosjekt har vi operert med et treleddet fokus:

- Stedet
- Bebyggelsesstrukturen
- Bomiljøet

Et eksempel på vår tilnærming er at fortetting, som ofte blir sett ukritisk på som et gode, må vurderes ut fra alle tre elementene. Det dreier seg ikke bare om optimal transport, men også om sikring av allmenningsarealer, typemessig mangfold, nettverkstilknyping for beboerne, ressursmessige belastninger etc.

Et annet eksempel er hvordan vår lovgivning sikrer bestemte og begrensende forhold og lar andre forhold forbli uregulert. Plan og bygningsloven er for eksempel ikke egnet til å holde energibruken i sjakk, og må suppleres med andre virkemidler, dersom en skal kunne oppnå bærekraftig energibruk.

Vi håper og tror på at prosjektet vil bli videreført, og ønsker og videreutvikle følgende tema: systematisering av sammenhenger mellom lokalisering, bebyggelsesstrukturer og energibruk

rammevilkår og føringer for bærekraftig fortetting
utvikling av kvalitetsfaktorer for tette bosettinger
utviklingsideer for nye nettverk og nye naboskap

-

4: Diskusjon: ordet fritt til kommentarer og spørsmål

Kommentarer og supplement til Løvstakken:

Lasse Nymoen, avdelingsdirektør i NORAD: Mange bomiljøer i Norge og internasjonalt er blitt kjedelige pga. manglende arkitektonisk veiledning. Hva finnes av råd og systemer for bedre arkitektur v/ nybygging?

Ingun B. Amundsen, sivilarkitekt MNAL, Arkitektøgskolen i Oslo:

Norske Arkitekter for Bærekraftig Utvikling (NABU) arbeider med flere nordiske og internasjonale spørsmål gjennom organisasjonen UIA [8]. Vi er blant annet opptatt av *bærekraftig arkitektpraksis og boliger for en ny tid*. Vi har en publikasjon om dette skrevet av Finn Østmo. Den kan fåes fra Norske Arkitekters Landsforbund.

Kommentarer og supplement til Kristi Ringard og Asle Moltumyr:

Berit Nordahl, forsker ved Byggforsk og medlem i styret i Habitat Norge:

Siden ett av temaene på dette møtet er hvordan kunnskap fra Norge brukes i bistandssammenheng vil jeg gjerne få nevne to bistandsprosjekter som har trukket veksler på Norske modeller eller tilnærminger. Det første gjelder et *slum-upgrading* prosjekt i Lusaka i Zambia hvor en har trukket på kunnskapen om beboermobilisering og dugnad på den ene siden og systematisk kobling til lokale myndigheter på den andre. En har tatt tankegangen fra Sam-prosjektet (Se Moltumyrs innlegg) og anvendt den for å få et engasjement for å legalisere og ruste opp et større slumområde. En har samarbeidet med myndighetene og har på den måten fått en viss bærekraft i det hele. Prosjektet er drevet av Selskapet for Norges Vel, med assistanse fra NBBL.

Det andre eksempelet er fra Bosnia hvor Norsk Folkehjelp i samarbeid med NBBL driver et prosjekt for å støtte opp om privatiseringen av boligsektoren. Prosjektet er sammensatt, men ett av elementene er å få de nye eierne av leiligheter i store boligkomplekser til å ta hånd om drift og vedlikehold selv. I dette arbeidet bygger en på tradisjoner knyttet til beboermobilisering og aktivt deltakerdemokrati på laveste nivå, i kombinasjon med systematisk samarbeid med lokale myndigheter. Jeg har hatt ansvaret for å evaluere disse to prosjektene og Sam-prosjektet her hjemme og ser at det er svært mye felles i tilnærmingen. Jeg mener også å se at en tilnærming som forener beboermobilisering, bred deltakelse og demokratiske beslutninger på laveste nivå med systematisk samarbeid med lokalforvaltningen, er en tilnærming som fungerer og gir resultater enten det skjer i Ørsta, Sarajevo eller Lusaka.

Generelle kommentarer: Om overføring av kompetanse og samarbeid:

Sven Erik Svendsen, professor i boligplanlegging NTNU:

På NTNU driver en kunnskaputvikling blant annet ved utviklingsprosjekter og studentutveksling spesielt i Asia, dessuten et Masterkurs (Urban Ecological Planning) og doktorgradsvirksomhet rettet generelt mot land i sør. Har sammen med Arkitektthøgskolen i Oslo (AHO) lenge hatt et samarbeide med Makerere universitetet i Uganda om arkitektutdanning støttet av NUFU [9]; dette prosjektet søkes nå utvidet til regionalt forsknings- og videreutdanningsopplegg. Det er også et «trekantsamarbeid» i utvikling på utdanningssektoren med Landbrukshøgskolen rettet mot Palestina, og dessuten holder de nordiske arkitektskolene god kontakt via nettverket NoFUA (Nordisk Forum for Utviklingsstudier ved Arkitektskolene).

May Sommerfelt, avdelingsdirektør for NBBL's internasjonale avdeling og styremedlem i Habitat Norge:

Jeg vil trekke fram at organisasjonen *Cope Housing Association* i Sør-Afrika, som NBBL har samarbeidet med i fire år, nylig fikk prisen som årets boligbygger i Sør-Afrika med følgende begrunnelse:

”Cope boligbyggelag er en pioner i utvikling av boligsamvirke i Sør-Afrika. Gjennom dette arbeidet har de bidratt til en betydelig fornyelse av indre by i Johannesburg. Borettslag som boform gir beboerne rettigheter i kraft av eierskap til egen bolig. Demokratiprosessen styrkes også av at borettslagsformen skaper samhold og organisasjon på lokalplanet”.

Landet ønsker nå å utvide satsingen på boligkooperasjonen som ledd i utviklingen av et boligmarked for lavinntektsgrupper, og ber om økt kompetanseinnsats fra Norge i denne sammenheng.

I Bosnia og i og for seg hele det tidligere Jugoslavia er privatiseringsprosessen av den offentlig eide boligmassen lang og tung. Store blokkområder i byene er i raskt forfall og har en usikker og uavklart framtid når det gjelder drift og vedlikehold. Det er stort behov for innsats og for overføring av erfaringer og kunnskap på boligorganisering og boligforvaltning. Norsk Folkehjelp i samarbeid med NBBL bidrar her som de eneste blant internasjonale aktører. Det er stor etterspørsel etter mer innsats på dette feltet fra Bosnisk side, men det er svært vanskelig å få dette prioritert innenfor norsk bistand til Balkan.

Lasse Nymo, avdelingsdirektør i NORAD:

Omorganiseringen i NORAD vil gjøre at regionavdelingene blir kraftigere, fordi avdeling for næring og avdeling for sivilsamfunn slås sammen. Vi vil i framtiden legge større vekt på program, mindre på prosjekt. Det er også en klar tendens til konsentrasjon på temaer. Innsatsen fra NORAD vil komme når policyen er på plass. På forurensingssektoren har vi sett at norsk praksis møter anerkjennelse og er etterspurt. Forøvrig har NORAD nærmere 30 avtaler med ressursentre (som NIBR, MD, SFT, CMI, Statens kartverk m fl.) Christian Michelsens Institutt har et arbeid på gang om urban utvikling hvor de både går i bredden og i dybden på temaet fattigdom og utviklingsproblematikk.

Jens L. Seip, pensionist, tidligere ekspedisjonssjef i Kommunal- og arbeidsdepartementet:

En liten kommentar som viser betydningen av lokal tilpasning: i Afghanistan prøvde vi å få til *micro-credit* i 1961-62, men sharia forhindret panterett og var dermed en hindring for utvikling.

Øivind Nordlie, leder av Habitat Norge avsluttet dagen med å understreke at bolig i bistand er et stort og meget komplekst felt. Dagen har vist at bistandsutfordringene vil endres. Storbyer og boligspørsmål vil bli en av hovedutfordringene. Det er særlig de fattigste landene som nå står foran en eksplosiv vekst i bybefolkningen. Afrika er fortsatt under 20% urbanisert, en andel som trolig vil øke til 70% de nærmeste årtier. Dette må gi seg utslag i bistandsarbeidet. Kanskje vi også vil få nye bistandsarbeidere: Vil den brunbarkede bistandsarbeideren i firehjulstrekkeren på landsbygda om noen år være erstattet av slumarbeidere og planleggere i de store byene?

Deltakerliste

<u>Navn</u>	<u>Adr./E-mail</u>	<u>Institusjon</u>
<u>Ingun B Amundsen</u>	<u>ingun.b.amundsen@mail.com</u>	<u>Arkitektøgskolen i Oslo</u>
<u>Marian Jodis Blomli</u>	<u>mjb@nbbl.no</u>	<u>NBBL</u>
<u>Terje Bodøgård</u>	<u>habiterr@online.no</u>	
<u>Tone Bratteli</u>	<u>tone.bratteli@norad.no</u>	<u>NORAD</u>
<u>Kris Endresen</u>	<u>kris.endresen@ra.no</u>	<u>NWHO</u>
<u>Kjersti Hammarquist</u>	<u>khammarq@student.sv.uio.no</u>	<u>Hovedfagsstudent Samfunnsgeografi, UIO</u>
<u>Øystein Haugen</u>	<u>oystein.haugen@ks.no</u>	<u>Kommunenes Sentralforbund</u>
<u>Mona M Helland</u>	<u>mona.helland@krd.no</u>	<u>Kommunal- og regionaldepartementet</u>
<u>Margit Hytta</u>	<u>margith@student.sv.uio.no</u>	<u>Hovedfagsstudent Samfunnsgeografi, UIO</u>
<u>Ivar Andreas Høivik</u>	<u>ivarandreas.hoivik@pbe.oslo.kommune.no</u>	<u>Oslo Kommune, Plan- og bygningsetaten</u>
<u>Ellen Ingvaldsen</u>	<u>ellen.ingvaldsen@krd.dep.no</u>	<u>Kommunal- og regionaldepartementet</u>
<u>Anna Kalvenes</u>	<u>anna.kalvenes@ks.no</u>	<u>Kommunenes Sentralforbund</u>
<u>Tore Kiøsterud</u>	<u>tore.kiosterud@krd.dep.no</u>	<u>Kommunal- og regionaldepartementet</u>
<u>Lillin Knudsen</u>	<u>lillin-cathrine.knudsen@riksrevisjonen.no</u>	<u>Riksrevisjonen</u>
<u>Tore Lange</u>	<u>tore.lange@husbanken.dep.no</u>	<u>Husbanken</u>
<u>Trude Lund</u>	<u>trude.lund@husbanken.dep.no</u>	<u>Husbanken</u>
<u>Hakan Markussen</u>	<u>hm@nbbl.no</u>	<u>NBBL</u>
<u>Asle Moltumyr</u>	<u>asle.moltumyr@md.dep.no</u>	<u>Miljøverndepartementet</u>
<u>Berit Nordahl</u>	<u>berit.nordahl@byggforsk.no</u>	<u>Byggforsk</u>

<u>Per Nygaard</u>	<u>per.nygaard@krd.dep.no</u>	KRD
<u>Lasse Nymoen</u>	<u>lasse.nymoen@norad.no</u>	NORAD
<u>Helge Onsrud</u>	<u>helge.onsrud@statkart.no</u>	Statens Kartverk
<u>Alice Reite</u>	<u>a-reite@online.no</u>	Gaia Oslo byøkologi
<u>Kristi Ringard</u>	<u>kr@md.dep.no</u>	Miljøverndepartementet
<u>Jens Seip</u>	<u>Abildsøveien 45 A, 1187 Oslo</u>	
<u>Jan Skjerve</u>	<u>js@nbbl.no</u>	NBBL
<u>Mari S. Solerød</u>	<u>mss@nbbl.no</u>	NBBL
<u>Sven Erik Svendsen</u>	<u>svenerik.svendsen@ark.ntnu.no</u>	NTNU, fakultet for arkitektur
<u>Øyvind Nordlie</u>	<u>oyn@nca.no</u>	Kirkens Nødhjelp
<u>May Sommerfelt</u>	<u>mso@nbbl.no</u>	NBBL
<u>Randi Vennes</u>	<u>randi.vennes@krd.dep.no</u>	Kommunal- og regionaldepartementet
<u>Synnøve Vinsrygg</u>	<u>synnove.vinsrygg@ra.no</u>	Riksantikvaren, Nordic World Heritage Office
<u>Arman Aardal</u>	<u>arman.aardal@mfa.no</u>	Utenriksdepartementet

-

[1] Rapport fra seminar i november 1997 gitt ut av Habitat Norge.

[2] www.UNCHS.org. Her ligger bl. a. dokumenter fra Istanbul-konferansen og fra oppfølgingen av den.

[3] Se f eks: Boliger og bistand. Utrveksling av boligkunnskap mellom Norge og andre land. Rapport fra HABITAT Norges seminar november 1997. HABITAT Norge 1998.

[4] Rapporten har ISBN-nummer: 82-9750-027-8 og vil med det første kunne bestilles/kjøpes gjennom bokhandelene.

[5] MDs arbeid med lokal Agenda 21 er forankret i St m 58 (1996-97) *Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling: Dugnad for framtida*. LA21 er for øvrig også forankret i St. meld nr. 28 (1997-98) *Oppfølging av Habitat II*

[6] Fredrikstaderklæringen finnes på nettstedet ODIN, søk på Fredrikstaderklæringen og velg treff nr. 3.

[7] Finnes på nettadressen <http://www.dep.no/odinarkiv/>. Søk på Fredrikstaderklæringen og velg det 3. treffet.

[8] Union International des Architectes

[9] Norwegian Universities' Committee for Development and Education

-

-